

Pääkirjoitus

Näkökulmia hoivan poliittiseen talouteen

Anna Elomäki, filosofian tohtori, dosentti, akatemiaturkija, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Hanna Ylöstalo, yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti, sosiologian yliopistonlehtori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

<https://doi.org/10.51810/pt.121368>

Hoivan tarve on yhteiskunnallinen kysymys, ja siihen vastaaminen on yhteiskunnan tehtävä. Tämä on suomalaista vanhushoivapolitiikkaa tutkivan Vaiva-kollektiivin teoksen *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä* (Hoppania ym. 2016) keskeinen viesti. Tämä on myös hoivan poliittisen talouden tutkimuksen keskeinen lähtökohta: hoiva on poliittinen ja taloudellinen kysymys. Silloinkin, kun hoivaa tehdään palkatta kodin piirissä, se kytkeytyy laajempiin talouden ja yhteiskunnan suhteisiin. Palkaton hoivatyö ja sen jakautuminen ovat sidoksissa esimerkiksi yksilöiden mahdollisuuksiin tehdä palkkatyötä. Palkattoman hoivatyön lisääntyminen voi olla myös seuraus valtion talouspolitiikasta, esimerkiksi julkisiin hoivapalveluihin kohdistuvista leikkauksista. Palkkatyönä hoiva on tietysti talouskysymys mutta ei vain julkisen talouden kulueränä. Hoiva on paitsi välttämätöntä elämän ja yhteisöjen säilymiseksi myös taloudellista arvoa luovaa.

Poliittinen talous -lehden vuoden 2022 ensimmäinen numero on teemanumero, jonka aiheena on hoivan poliittinen talous. Koronapandemia on osoittanut, että hoiva ja muu sosiaalinen uusintaminen kannattelevat yhteiskuntia, yhteisöjä ja kaikkea niiden toimintaa. Kriisien ulkopuolella sekä palkatta kotitalouksissa että palkkaa vastaan markkinoilla tarjottava hoiva on kuitenkin

usein näkymätöntä ja aliarvostettua. Sitä oletetaan olevan tarjolla rajattomasti ja ilmaiseksi tai ainakin mahdollisimman halvalla. Hoivaa tarjoavat usein naiset, maahanmuuttajat ja matalapalkkaisen julkisen sektorin työntekijät. Myös muu elämää ylläpitävä työ ja toiminta, kuten esimerkiksi ruuan tuotanto, jää yhteiskunnassa usein näkymättömiin, eikä sen merkitystä taloudelle ja yhteiskunnalle nähdä.

Etenkin feministisessä poliittisen talouden tutkimuksessa on analysoitu hoivaa taloudellisena toimintana ja talouspolitiikan kohteena sekä purettu siihen liittyvää eriarvoisuutta. Keskeinen käsite hoivan poliittisen talouden tarkasteluun on *sosiaalinen uusintaminen*, jolla viitataan paitsi työvoimaa ja elämää myös yhteisöjä, kulttuureja ja ideologioita ylläpitävään työhön. Sosiaalinen uusintaminen on sukupuolittunutta työtä: niin palkkatyönä kuin palkattomana työnä sitä tekevät pääasiassa naiset. Se on kytköksissä myös globaaliin sukupuolittuneeseen epätasa-arvoon. Globaalin pohjoisen hoivavajetta paikkaavat yhä useammin globaalin etelän naiset, mikä puolestaan synnyttää hoivavajetta heidän lähtömaissaan. Hoivan poliittisen talouden tutkimus tuo esiin hoivan ja laajemmin sosiaalisen uusintamisen näkymättömyyttä, aliarvostusta ja siihen liittyvää sukupuolittunutta ja rodullistunutta eriarvoisuutta. Usein tutkimus on myös muutokseen pyrkivää ja pohtii, miten hoivan poliittinen talous voisi järjestyä toisin.

Hoivan poliittista taloutta tutkitaan Suomessa ja maailmalla eri tieteenaloilla: esimerkiksi terveystieteissä, sosiologiassa, politiikantutkimuksessa, sosiaalipolitiikassa, sukupuolentutkimuksessa, kulttuurintutkimuksessa ja kasvatustieteissä. Vaikka hoivan poliittisen talouden tutkimus on vireää, se sijoittuu valtavirtaisen poliittisen talouden tutkimuksen ulkokentälle. Etenkin kodin piirissä tehty hoiva on ollut taloudelliseen toimintaan julkisessa elämänpiirissä keskittyvän poliittisen talouden tutkimuksen keskusteluissa näkymättömissä. Kuten feministisen poliittisen talouden tutkimus on osoittanut jo vuosikymmenien ajan, hoiva ei ole vain merkittävä taloudellisen toiminnan muoto itsessään vaan myös kaiken muun taloudellisen toiminnan perusta. Hoivan ja sosiaalisen uusintamisen näkeminen osana talouden kokonaisuutta auttaakin ymmärtämään paremmin poliittista taloutta sekä tuottamaan vaihtoehtoja vallitseville taloutta koskeville ymmärryksille ja talouspolitiikalle.

Hoivaa poliittisen talouden kysymyksenä käsittelevä teemanumero ei voisi olla ajankohtaisempi. Hoiva ja uusintava työ sekä niiden merkitys taloudelle

ovat viime vuosina nousseet uudella tavalla suomalaisen julkiseen ja poliittiseen keskusteluun. Poliittisen talouden ja feministisen poliittisen talouden tutkimuksen näkökulmia ja käsitteitä tarvitaan entistä kipeämmin hoivaan liittyvien ilmiöiden ja politiikan analyysiin.

Vanhushoivan huonosta laadusta ja hoivaa tarvitsevien ikääntyneiden tarpeiden sivuuttamisesta on keskusteltu Suomessa jo pidempään, ja myös varhaiskasvatuksen ongelmat ovat saaneet huomiota. Koronakriisi puolestaan toi näkyviin Suomen äärimmilleen tehostetun terveydenhoito- ja sairaala-järjestelmän riskit: kun sairaalapaikat eivät riitä, äkillisen terveystilanteen iskiessä on koko yhteiskunta suljettava. Myös keskustelu hoiva- ja hoitotyöstä ja sen aliarvostuksesta on aktiivista. Koronakriisin aikana venymään joutuneita hoitajia ja muita uusintavaa työtä tekeviä muistettiin lähinnä symbolisin elein. Pahentunut hoitajapula kuitenkin näyttää, ettei tämä riitä. Hoito- ja hoiva-alan palkoista onkin kamppailtu työmarkkinapöydissä. Poliitikot sen sijaan ovat pyrkineet kehystämään ongelman työmarkkinajärjestöjen asiaksi. Poliittisen talouden tutkimuksen käsitteet auttavat näkemään julkisen hoivapolitiikan moninaiset vaikutukset ja ymmärtämään hoivan kustannuksia korostavan politiikan ja alipalkkauksen taustalla vaikuttavia ymmärryksiä hoivasta, taloudesta ja niiden suhteesta.

Poliittisen talouden tutkimus auttaa myös hahmottamaan hoivasta käytävän keskustelun rajoja ja näkemään, mistä ei puhuta. Esimerkiksi hoivakriisiin globaali ulottuvuus ja siihen liittyvä eriarvoisuus näkyy suomalaisessa keskustelussa vain harvoin, vaikka maahanmuutto usein nähdäänkin yhtenä vastauksena hoitajapulaan. Lisäksi suomalainen hoivakeskustelu – kuten myös hoivaan liittyvät poliittiset kamppailut – on pirstaloitunutta. Hoivasta ja sosiaalisesta uusintamisesta laajemmin puhutaan harvoin yhtenä kokonaisuutena, jonka eri osa-alueet liittyvät toisiinsa. Koska vanhushoivasta ja varhaiskasvatuksesta vastaavat eri ministeriöt ja eri hoiva- ja hoitoammateissa työskentelevien etuja ajavat eri järjestöt, ei palkattoman hoivan ja palkkaa vastaan tehtävän hoiva- ja hoitotyön yhteyksiä aina nähdä.

Kansainvälisesti koronapandemia on lisännyt keskustelua vaihtoehtoista hoivan sivuuttavalle tai sitä aliarvostavalle talouspolitiikalle ja talousjärjestelmälle. Tutkijat ja aktivistit ovat käyttäneet käsitettä *hoivaava talous* kuvaamaan mallia, jossa hoiva ja sosiaalinen uusintaminen nähdään osana talouden kokonaisuutta: investointina, ei kustannuksena. Suomessa keskustelu vaihtoehtoista

on kuitenkin toistaiseksi ollut laimeaa, vaikkakin poliittiseen puheeseen viime vuosina rantautunut hyvinvointitalouden käsite on luonut tilaa hoivan ja hoivapalveluiden uudelleenajatteluun (Ahokas 2021). Paradigmanmuutosta ei kuitenkaan toistaiseksi ole nähty. Esimerkiksi hallituksen koronaelvytyksessä hoivajärjestelmän parantaminen ei ollut merkittävässä roolissa – sen sijaan kriisin aiheuttamia hoivavajeita paikkailtiin pienillä kertaluonteisilla investoinneilla (Elomäki ym. 2022).

Teemanumero tuo esiin hoivan poliittisen talouden tutkimusta Suomessa

Teemanumeron tekstit tarjoavat sekä empiirisiä että teoreettisia näkökulmia hoivaan ja sosiaaliseen uusintamiseen poliittisen talouden kysymyksinä. Tekstit käsittelevät hoivapolitiikkaa, hoivan globaaleja ja lokaaleja kytköksiä eriarvoisuuteen sekä hoivaa ja muuta sosiaalista uusintamista niin palkallisena kuin palkattomana työnä. Teksteissä otetaan huomioon sekä hoivan tarjoajien että sen tarvitsijoiden näkökulmat. Lisäksi niissä pohditaan feministisen poliittisen talouden tutkimuksen tarjoamia teoreettisia näkökulmia hoivaan.

Numero sisältää neljä vertaisarvioitua artikkelia. Annastiina Rajala-Vaittisen artikkeli yhdistää feministisen poliittisen talouden tutkimuskirjallisuutta terveystaloustieteelliseen tutkimukseen inkontinenssin kustannuksista. Se analysoi raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin – tutkimuksen kielellä *biologisen uusintamisen aiheuttaman psykofyysisen rapautumisen* – vaikutuksia yksilön elämään ja julkiseen talouteen. Raskauden ja synnytyksen aiheuttamalla inkontinenssilla on monenlaisia inhimillisiä vaikutuksia suureen ihmisjoukkoon, ja se tuottaa myös valtavat taloudelliset ja ekologiset kustannukset. Artikkelit tarjoaa *vaginaalisen rajapinnan* käsitettä talouden ja biologisen uusintamisen välisten suhteiden ymmärtämiseen ja esittää, että se, mitä näillä rajoilla tapahtuu, on poliittinen kysymys. Kysymykset siitä, miten, kenen ehdoilla ja kustannuksilla talouden vaginaalisista rajapinnoista huolehditaan, ovat poliittisen talouden kannalta tärkeitä, mutta jotka on sekä tutkimuksessa että yhteiskunnallisessa keskustelussa pitkälti sivuutettu.

Joni Jaakolan artikkeli taas siirtää huomion suomalaisen vanhushoivapolitiikan tavoitteisiin, työkaluihin ja puhetapoihin. Artikkelit pureutuu

laatusuosituksiin iäkkäiden palveluiden järjestämiseksi, joita sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä Kuntaliitto ovat antaneet vuodesta 2001 lähtien. Suosituksilla on pyritty turvaamaan eettisesti ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä hoivapalveluiden tuotanto ja samalla vaikuttamaan julkisen talouden kestävyteen. Jaakola esittää, että näiden ristiriitaisten tavoitteiden yhteensovittaminen on johtanut siihen, että suosituksissa rakennetaan ja yhteensovitetaan kahta erilaista hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavaa eetosta. Siinä missä hyvinvoinnin etos kunnioittaa ajatusta hoivasta universaalina perusoikeutena ja iäkkäistä aktiivisina kansalaisina, selviytymisen etos määrittelee hoivan kulutushyödykkeeksi ja iäkkäät kotonaan teknologian avulla yksin pärjääviksi asiakas-yrittäjiksi. Jaakolan mukaan kumpikaan etos ei tunnista apua tarvitsevia iäkkäitä ja ihmisyyden ytimessä olevaa vaivaisuutta.

Merita Mesiäislehdon, Lena Näreen ja Elisabeth Widen artikkeli analysoi kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa ja siihen kytkeytyvää eriarvoisuutta Suomessa. Kotitaloustyö eli kodeissa tehtävä siivous- ja hoivatyö on globaalissa mittakaavassa kasvava toimiala, koska julkisen sektorin vastuuta hoivasta on vähennetty niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässä. Vaikka kotitaloustyötä on kansainvälisesti tutkittu paljon, Suomessa kotitaloustyöstä ja sitä tekevästä henkilöstä on hyvin vähän tietoa. Artikkelin taustoittaa kotitaloustyön ilmiötä kansallisilla tilastoilla työtä tekevästä henkilöstä ja heitä palkkaavista kotitalouksista. Empiirinen aineisto koostuu kotitaloustyöhön palkkaavien työnantajien ja kotitaloustyötä tekevien ulkomaalaisten työntekijöiden haastatteluista. Artikkelin osoittaa, että kotitaloustyöhön liittyvä eriarvoisuus juontuu työntekijöiden oikeudellisesta asemasta, kotitaloustyön statuksesta ja luonteesta sekä työsuhteen muodosta.

Anni Kangas tarkastelee artikkelissaan keskiaasialaisen siirtolaistyövoiman sosiaalista uusintamista. Venäjän ja Keski-Aasian välillä kulki yksi maailman vilkkaimmista siirtolaisväylistä ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan keväällä 2022. Artikkelin aineisto koostuu Pietarissa ja Moskovassa työskentelevien keskiaasialaisten siirtotyöläisten päiväkirjamerkinnöistä. Analyysissään Kangas tuo esiin niitä sosiaalisen uusintamisen, huolenpidon ja hoivan käytäntöjä, jotka ovat ylläpitäneet tätä liikettä ja samalla uusintaneet globaalisti ja alueellisesti eriytynyttä työvoimareserviä. Hän osoittaa myös niitä moninaisia eriarvoisuuden käytäntöjä, joita tuon liikkeen puitteissa tuotetaan: vaurautta tuotetaan Venäjän suurkaupungeissa riistämällä siirtolaisten työtä. Riiston

käytännöt ovat rodullistuneita, luokkaistuneita ja sukupuolittuneita. Kangas laajentaa analyysissään myös kulttuurintutkija Lauren Berlantin tunnettua *julman optimismin* käsitettä jälkineuvostoliittolaisiin poliittistaloudellisiin ristiriitoihin. Hän kuvaa, miten siirtolaisuuteen liitetty lupaus paremmasta elämästä muuttuu esteeksi paitsi siirtolaisten omalle myös heidän yhteisöjensä kukoistukselle.

Alkuperäisartikkelien ohella teemanumero sisältää katsausartikkelin, keskustelupuheenvuoron ja kaksi kirja-arviota. Suvi Salmenniemen, Salome Tuomaala-Özdemirin ja Hanna Ylöstalon katsausartikkeli tekee haastattelua-aineiston avulla näkyväksi, minkälainen rooli uusintavalla työllä ja sen eri muodoilla on yhteiskunnallista ja poliittista muutosta arkisissa yhteyksissä tavoittelevien yhteisöjen rakentamisessa ja ylläpidossa. Kirjoittajat esittävät, että vaihtoehtoisia yhteiskuntamuotoja kokeilevat arkipäivän utopiat tarjoavat tilan, jossa tuottavan ja uusintavan työn kategorioita ja niiden välisiä suhteita voidaan kuvitella ja järjestää uudelleen. Heini Kinnusen keskustelupuheenvuoro purkaa toukokuussa 2022 tämän teemanumeron pohjalta järjestetyn paneelikeskustelun antia. Puheenvuoro esittää, että erilaisten kahtiajakojen ja ulossulkevien erottelujen purkaminen on hoivaavan talouden edellytys.

Teemanumeroa täydentää myös kaksi hoivan poliittisen talouden tuoretta tutkimuskirjallisuutta tarkastelevaa kirja-arviota. Emma Lambergin ja Heini Kinnusen kirja-arvio Emma Dowlingin ja Nancy Folbren kirjoista *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?* (2021) ja *The Rise and Decline of Patriarchal Systems: An Intersectional Political Economy* (2021) nostaa esiin teoreettisia ja käsitteellisiä työkaluja hoivan poliittisen talouden analyysiin. Johan Wahlsten puolestaan arvioi Gabriel Winantin kirjaa *The Next Shift: The Fall of Industry and the Rise of Health Care in Rust Belt America* (2021) ja pohtii, miten se käsittelee työväenluokan rapautuneen kollektiivisen voiman roolia hoivaavan yhteiskunnan rakentamisessa.

Teemanumero on merkittävä avaus suomalaisella hoivan poliittisen talouden tutkimuskentällä, sillä se tuo yhteen eri tieteenaloilla – ja välistä toisistaan erillään – tehtävää tutkimusta. Samalla se lisää hoivaan liittyvien teemojen ja feministisen poliittisen talouden tutkimuksen näkyvyyttä suomalaisen poliittisen talouden tutkimuksen kentällä. Toivomme, että teemanumero auttaa muitakin hoivaa ja sen poliittis-taloudellisia suhteita tarkastelevia tutkijoita asemoitumaan tälle tutkimuskentälle ja löytämään sieltä uusia keskustelukumppaneita.

Tämä on *Poliittinen talous* -lehden ensimmäinen kokonainen teemanumero. Aiemmin temaattiset kokonaisuudet ovat rakentuneet symposiumeiksi lehden tavallisen numeron sisälle. Teemanumeron ansiosta vuoden 2022 vuosikerta on myös ensimmäinen, josta julkaistaan kaksi erillistä numeroa. *Poliittinen talous* -lehti jatkaa tulevaisuudessakin teemanumeroiden julkaisua. Teemanumeroita voivat toimittaa myös lehden toimituskunnan ulkopuoliset tutkijat, joten otamme mielellämme vastaan tarjouksia teemanumeroista tuleville vuosille. Haluamme tuoda vastakin esiin suomalaisen poliittisen talouden tutkimuksen monialaisuutta, ja teemanumerot ovat tärkeä kanava eri tieteenaloilla käytävien tutkimuskeskustelujen tuomiseen poliittisen talouden sateenvarjon alle.

Lähteet

- Ahokas, Jussi. (toim.) 2021. *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: Suomen sosiaali ja terveys SOSTE ry.
- Dowling, Emma. 2021. *The care crisis: What caused it and how can we end it?* Lontoo: Verso.
- Elomäki, Anna, Koskinen Sandberg, Paula, Räsänen, Tapio, Simanainen, Miska ja Jurva, Raisa. 2022. Koronakriisiin vastaava päätöksenteko ja talouspolitiikka. Teoksessa Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi, Tapio Räsänen, Hanna Sutela ja Elina Kärkkäinen (toim.), *Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 144–167.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Winant, Gabriel. 2021. *The next shift: The fall of industry and the rise of health care in Rust Belt America*. Cambridge: Harvard University Press.